

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εισαγωγή

Στην προσπάθεια εννοιολογικού προσδιορισμού της μονογονεϊκότητας, προκύπτει ότι δεν υπάρχει διεθνώς ένας κατοχυρωμένος ορισμός της, αλλά υπάρχουν πολλοί ορισμοί ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε μονογονεϊκής οικογένειας. Μονογονεϊκή ορίζεται η οικογένεια στην οποία ένας γονέας χωρίς σύζυγο ή σύντροφο, αλλά ίσως με άλλα άτομα, ζει με ένα τουλάχιστον ανύπαντρο παιδί, εξαρτημένο από αυτόν.¹³ Θεωρούνται κατά συνέπεια μονογονεϊκές οικογένειες εκείνες στις οποίες ανήλिका παιδιά μέχρι 18 ετών μεγαλώνουν μόνο με ένα γονέα, ο οποίος είναι υπεύθυνος για τη γονική μέριμνα και ανατροφή του, ανεξάρτητα από το λόγο απουσίας του άλλου (θάνατος, διάσταση, εγκατάλειψη κ.ά.) και από την ύπαρξη άλλων ενήλικων μελών στην οικογένεια (γονείς, αδέρφια του γονέα κ.ά.).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, και στη χώρα μας τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρούνται αλλαγές στις οικογενειακές και αναπαραγωγικές συμπεριφορές που επηρεάζουν τη σταθερότητα του θεσμού του γάμου, όπως χαμηλά ποσοστά γονιμότητας και γαμηλιότητας, αύξηση των ποσοστών διαζυγίων και νέων μορφών συμβιώσεων καθώς και των εκτός γάμου γεννήσεων, με συνέπεια να παρατηρείται μετάβαση από τον οικογενειακό πυρήνα των δύο γονέων σε πιο εξατομικευμένες δομές, όπως οι μονογονεϊκές οικογένειες και οι ελεύθερες συμβιώσεις.

Το ποσοστό των μονογονεϊκών νοικοκυριών στο σύνολο των νοικοκυριών με εξαρτώμενα παιδιά είναι χαμηλότερο στην Ελλάδα –καθώς και στις άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου– σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της

13. Κογκίδου Δ., 1995, σ. 23.

ΕΕ και ιδιαίτερα του Ευρωπαϊκού Βορρά.¹⁴ Η μονογονεϊκότητα είναι γένους θηλυκού, καθώς στην πλειονότητά τους (90%) οι επικεφαλής ενός μονογονεϊκού νοικοκυριού, σε όλες τις χώρες της ΕΕ, είναι γυναίκες.

Στη χώρα μας, η έννοια της οικογένειας δεν καθορίζεται νομοθετικά, αλλά εξασφαλίζεται η προστασία της συνταγματικά, δεδομένου ότι στο άρθρο 21 του Συντάγματος ορίζεται ότι η οικογένεια, ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία προστατεύονται από την Πολιτεία. Δεν υπάρχει ενιαίος νομικός ορισμός της οικογένειας και ο όρος εμφανίζεται σε στενή ή σε ευρεία έννοια σε διάφορα άρθρα του Αστικού Κώδικα και των άλλων νομοθετικών κειμένων στους τομείς του Εργατικού Δικαίου, του Δημοσίου Δικαίου, του Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης, του Ποινικού Κώδικα κ.λπ. Η νομική έννοια της μονογονεϊκής οικογένειας συναντάται σε νομικά κείμενα, τα οποία ρυθμίζουν δικαιώματα ή μορφές κοινωνικής βοήθειας, αν και συχνότερα προβλέπονται ρυθμίσεις για τις επιμέρους κατηγορίες γονέων που υπάγονται στην έννοια της μονογονεϊκότητας (σε διάσταση, σε κατάσταση χηρείας, άγαμη μητέρα κ.ά.).

Το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της οικογένειας είναι κυρίως προσαρμοσμένο στο παραδοσιακό μοντέλο της οικογένειας των δύο συζύγων, όπου ο άνδρας εξασφαλίζει τα προς το ζην για την οικογένεια. Το κράτος πρόνοιας στη χώρα μας εξακολουθεί να εξυπηρετεί μια παρωχημένη και στατική αντίληψη περί οικογένειας θεωρώντας προβληματικά όλα τα μη συμβατικά σχήματα οικογένειας.¹⁵

Στο πλαίσιο αναζήτησης του τρόπου με τον οποίο η κοινωνική πολιτική ανταποκρίνεται στη διαμορφωμένη κοινωνική πραγματικότητα, διαπιστώνεται έλλειψη ειδικού θεσμικού πλαισίου βάσει του οποίου στηρίζονται ουσιαστικά οι μονογονεϊκές οικογένειες στη χώρα μας. Θεωρείται σημαντικό να αναφερθεί ότι με την αναμόρφωση του Οικογενειακού Δικαίου (Ν.1329/1983) και την προσαρμογή του στη συνταγματική επιταγή της αρχής της ισότητας, η άγαμη μητέρα εξομοιώνεται νομικά ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις με την έγγαμη μητέρα.

Επιπλέον, σε περίπτωση χωρισμού, διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου, η λεγόμενη «γονική μέριμνα» αποφασίζεται δικαστικά και μπορεί να δοθεί σε έναν από τους γονείς (συνήθως στη μητέρα), ή και στους δύο γονείς, εάν αυτοί συμφωνούν. Στην περίπτωση αυτή, η δικαστική απόφαση ορίζει και τον

14. Eurostat, 2004.

15. Μουρίκη Α., 2005.

τόπο διαμονής του παιδιού. Επίσης, μπορεί να μοιραστεί ανάμεσα στους γονείς (λειτουργικό ή χρονικό μοίρασμα) ή να ανατεθεί σε ένα τρίτο πρόσωπο (κηδεμόνα). Για να καταλήξει στην απόφασή του, το δικαστήριο λαμβάνει υπ' όψιν τους δεσμούς του παιδιού με τους γονείς και με τα αδέρφια του καθώς και τις συμφωνίες των γονέων για τη φροντίδα του παιδιού και τη διαχείριση της περιουσίας του. Ο γονέας στον οποίο δεν ανατέθηκε η γονική μέριμνα έχει το δικαίωμα να πληροφορείται από τον άλλο γονέα για το παιδί και την περιουσία (άρθρα 1513-1514 του Αστικού Κώδικα).

Η γονική μέριμνα του παιδιού που γεννήθηκε εκτός γάμου και δεν αναγνωρίστηκε από τον πατέρα του, ανήκει στη μητέρα. Αν ο πατέρας αναγνωρίσει το παιδί, έχει δικαίωμα στη γονική μέριμνα, αλλά μπορεί να το ασκήσει μόνο εάν η γονική μέριμνα της μητέρας έχει τερματιστεί (π.χ. λόγω θανάτου ή ανικανότητας να την ασκήσει π.χ. λόγω χρόνιας ασθένειας ή αναπηρίας). Εάν ο πατέρας υποβάλει αίτηση, το δικαστήριο μπορεί να του δώσει τη γονική μέριμνα –καθ' ολοκληρίαν ή κατά ένα μέρος– σε κάθε άλλη περίπτωση και, ιδιαίτερα, εάν η μητέρα συμφωνεί, όταν αυτό είναι για το συμφέρον του παιδιού.

Σε περίπτωση δικαστικής αναγνώρισης του παιδιού, στην οποία ο πατέρας συμμετείχε ως αντίδικος, αυτός δεν ασκεί τη γονική μέριμνα, ούτε αντικαθιστά τη μητέρα στην άσκηση γονικής μέριμνας. Εάν ο πατέρας υποβάλει αίτηση, το δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει με διαφορετικό τρόπο, εάν αυτό επιβάλλεται από το συμφέρον του παιδιού, σε περίπτωση που η γονική μέριμνα της μητέρας έχει τερματιστεί ή αυτή είναι ανίκανη να την ασκήσει ή κατόπιν συμφωνίας ανάμεσα στους δύο γονείς (άρθρο 1515 του Αστικού Κώδικα).

Επίσης, εξομοιώνονται απόλυτα τα δικαιώματα των παιδιών που γεννήθηκαν «χωρίς γάμο» των γονιών τους με τα δικαιώματα των παιδιών που γεννήθηκαν «μέσα στο γάμο» και ενισχύεται η θέση της άγαμης μητέρας. Όμως, δεν έχει θεσπιστεί ακόμη νομικό πλαίσιο για τη συμβίωση χωρίς γάμο, η οποία δεν αναγνωρίζεται νομικά.

Η μονογονεϊκή οικογένεια δεν θεωρείται κοινωνικό πρόβλημα, που να απαιτεί κρατική παρέμβαση ή να δικαιολογεί μεγαλύτερη υποστήριξη.¹⁶ Οι νομοθετικές ρυθμίσεις για την παροχή επιδομάτων, υπηρεσιών στήριξης και άλλων διευκολύνσεων για τις οικογένειες αυτές είναι περιορισμένες και εντάσσονται στα γενικότερα υλοποιούμενα προγράμματα προστασίας της οικογένειας.

16. Μαράτου-Αλιπράντη Λ., 2002, σ.131-159.

Στην ενότητα 3.1, θα αναφερθούμε στα προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης καθώς και σε άλλα μέτρα στήριξης που παρέχονται στα μέλη μονογονεϊκών οικογενειών με χαμηλό εισόδημα. Ακολουθεί η ενότητα 3.2 με μια σύντομη καταγραφή των κοινωνικών και οικογενειακών παροχών τις οποίες μπορούν να διεκδικήσουν οι γονείς-υπεύθυνοι μονογονεϊκών οικογενειών, καθώς και των υποστηρικτικών θεσμών και δομών που διευκολύνουν τη συμφιλίωση της οικογενειακής και επαγγελματικής τους ζωής. Τέλος, στην ενότητα 3.3 θα παρουσιάσουμε τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού που προβλέπονται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη - ΕΣΔΕΝ.

3.1 Στήριξη της μονογονεϊκής οικογένειας

3.1.1 Οικονομικές ενισχύσεις (επιδόματα-βοηθήματα)

Αναφορικά με την οικονομική στήριξη των μονογονεϊκών οικογενειών με χαμηλό εισόδημα, προβλέπεται η ένταξή τους είτε στο πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης απροστάτευτων παιδιών (αν και αυτό δεν αφορά καθαυτές τις μονογονεϊκές οικογένειες, αλλά τα απροστάτευτα παιδιά) είτε στο πρόγραμμα ενίσχυσης οικογενειών «σε κρίση». Επίσης, προβλέπεται η χορήγηση και κάποιων άλλων επιδομάτων, που απευθύνονται γενικώς σε οικογένειες με χαμηλό εισόδημα συμπεριλαμβανομένων και των μονογονεϊκών.

Το πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης απροστάτευτων παιδιών, λόγω έλλειψης πατρικής προστασίας, χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, με βάση το Ν.4051/60 «περί ενισχύσεως απροστάτευτων παιδων». Ο νόμος αυτός καθώς και τα προεδρικά διατάγματα¹⁷ που εκδόθηκαν στη συνέχεια θέτουν τις γενικές προϋποθέσεις υπαγωγής των δικαιούχων παιδιών στο συγκεκριμένο πρόγραμμα προστασίας και εξειδικεύουν τα οικονομικά κριτήρια και το ύψος της παρεχόμενης ενίσχυσης. Αρμόδιες υπηρεσίες για την καταβολή του επιδόματος αυτού είναι οι Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας των κατά τόπους Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων.

Συγκεκριμένα, η χρηματική αυτή παροχή χορηγείται σε απροστάτευτα παιδιά, ηλικίας μέχρι 16 ετών (ΥΑ3634/1982), που ζουν με την οικογένειά τους (με συγγενείς κατ' ευθεία γραμμή ή εκ πλάγιου μέχρι και τρίτου βαθμού συγγένειας εξ αίματος ή εξ αγχιστείας) και όχι σε παιδιά που διαβιούν σε

17. ΠΔ 108/83, ΠΔ 270/85, ΠΔ 148/97.

ιδρύματα, και υπό την προϋπόθεση να μην καλύπτονται από άλλους φορείς κοινωνικής πρόνοιας. Απροστάτευτα παιδιά θεωρούνται τα παιδιά που είναι ορφανά ή και από τους δύο γονείς ή μόνο από τον πατέρα, ή τα παιδιά που ο πατέρας τους δεν είναι σε θέση να αναλάβει τη συντήρησή τους λόγω ασθένειας, εισαγωγής σε ίδρυμα ψυχικών παθήσεων, φυλάκισης, στράτευσης, διαζυγίου/διάστασης και εγκατάλειψης, ή τα παιδιά που έχουν γεννηθεί εκτός γάμου καθώς και τα έκθετα.

Για τη χορήγηση του επιδόματος αυτού έχουν ορισθεί πολύ χαμηλά εισοδηματικά όρια, δεδομένου ότι το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το ποσόν των 235€ για οικογένεια μέχρι τρία μέλη, το οποίο προσαυξάνεται για κάθε επιπλέον μέλος κατά 20€. Από το εισόδημα εκπίπτουν μόνο το ποσό του ενοικίου ή η δόση στεγαστικού δανείου για αγορά πρώτης κατοικίας. Το ποσό του μηνιαίου επιδόματος για κάθε ενισχυόμενο παιδί ανέρχεται στα 44,02€/μήνα και επιδοτούνται 25.000 άτομα.¹⁸

Όπως προκύπτει από τις σχετικές διατάξεις, στο πρόγραμμα της οικονομικής αυτής ενίσχυσης εντάσσονται, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις, πέραν των άλλων περιπτώσεων και *παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών*, με αρχηγό/επικεφαλής της οικογένειας *μόνο τη μητέρα*, η οποία είναι είτε χήρα είτε διαζευγμένη/σε διάσταση είτε άγαμη, και όχι παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών με αρχηγό τον πατέρα τους. Δηλαδή, το πρόγραμμα αυτό δεν αφορά τα παιδιά καθαυτά των μονογονεϊκών οικογενειών, αλλά γενικότερα τα απροστάτευτα παιδιά.

Ο Συνήγορος του Πολίτη κρίνει ότι το νομοθετικό πλαίσιο ενίσχυσης απροστάτευτων παιδιών, όπως αυτό ισχύει, δεν ανταποκρίνεται πλέον στις σύγχρονες ανάγκες για την κοινωνική προστασία των παιδιών και διαπιστώνει σημαντικά ζητήματα τόσο ως προς την έκταση όσο και προς το είδος της παρεχόμενης προστασίας. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η συγκεκριμένη ρύθμιση εισάγει διακρίσεις μεταξύ των δύο φύλων, γεγονός που αντίκειται τόσο στην ελληνική όσο και στην κοινοτική νομοθεσία, δεδομένου ότι στο νόμο γίνεται αναφορά μόνο *στην αδυναμία του πατέρα να αναλάβει τη συντήρηση των παιδιών* (εδάφια 2 και 3 Ν.4051/1960). Η ρύθμιση αυτή απηχεί το προϋπάρχον οικογενειακό δίκαιο και κατά συνέπεια το φύλο του γονέα δεν θα πρέπει να έχει σημασία για την εφαρμογή του συγκεκριμένου προγράμματος.

Επίσης, ο Συνήγορος του Πολίτη θεωρεί ότι το χορηγούμενο βοήθημα σε συνδυασμό με το μηνιαίο εισόδημα, που θα πρέπει να έχει η οικογένεια

18. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη 2005-2006, Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, 2005, σελ.18.

προκειμένου να επιδοτηθεί, δεν ανταποκρίνονται στις σημερινές οικονομικές ανάγκες για τη διαβίωση δύο ατόμων. Τα ποσά ισχύουν από το 1997 και έκτοτε δεν έχουν αναπροσαρμοστεί. Τα εξαιρετικά χαμηλά εισοδηματικά όρια αποκλείουν, στην πράξη, παιδιά τα οποία αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα (μονογονεϊκή οικογένεια, γονέας με σοβαρό πρόβλημα υγείας) και κινδυνεύουν εξίσου από κοινωνικό αποκλεισμό. Για τους λόγους αυτούς, προτείνεται να επανεξετασθούν τόσο το ύψος του εισοδήματος, που λαμβάνεται υπόψη για την καταβολή της παροχής όσο και το ύψος της χορηγούμενης παροχής, δεδομένου ότι το ποσά αυτά είναι αρκετά χαμηλά, για τη συγκεκριμένη κατηγορία επιδοτούμενων. Το γεγονός ότι το πρόγραμμα έχει συγκεκριμένη χρονική διάρκεια αποτελεί επιπλέον στοιχείο για την επέκταση και αναβάθμιση της παροχής σε επίπεδα συγκρίσιμα με αυτά άλλων κατηγοριών οικονομικής ενίσχυσης.

Παράλληλα η διατύπωση «*εξώγαμα και έκθετα*» παιδιά, που συμπεριλαμβάνονται στα απροστάτευτα παιδιά, είναι αναχρονιστική, εμπεριέχει αρνητική κρίση και επιπλέον αποκλείει μονογονεϊκές οικογένειες, όπου ο μόνος-γονέας είναι ο πατέρας.

Επίσης, η υιοθέτηση του ηλικιακού ορίου των 16 ετών, που ισχύει σήμερα για την παροχή της μηνιαίας οικονομικής ενίσχυσης και το οποίο συναρτάται με τα έτη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και με το ηλικιακό όριο πέραν του οποίου η εργασία παιδιών δεν είναι παράνομη, δεν συμφωνεί με τους στόχους της κοινωνικής πολιτικής στον τομέα της παιδικής προστασίας. Ακόμη, το όριο αυτό υπολείπεται σε σχέση με την ηλικία των 18 ετών, που υιοθετεί η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Ενώ το κοινωνικοασφαλιστικό σύστημα (βλ. οικογενειακά επιδόματα) προβλέπει την κάλυψη των γονέων και για τα χρόνια φοίτησης των παιδιών τους σε αναγνωρισμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα, δεν υφίσταται αντίστοιχη πρόβλεψη στο προνοιακό αυτό πρόγραμμα για απροστάτευτα παιδιά, των οποίων οι γονείς είτε δεν υπάρχουν είτε δεν μπορούν να τους εξασφαλίσουν τις ανάγκες διαβίωσης. Αντίθετα, μια τέτοια ρύθμιση θα ενθάρρυνε ή τουλάχιστον θα διευκόλυνε τα παιδιά που διαβιούν σε δύσκολες οικογενειακές συνθήκες, να συνεχίσουν τις σπουδές τους και να βελτιώσουν τις δυνατότητες ένταξής τους στην αγορά εργασίας. Για τους λόγους αυτούς, προτείνεται να αυξηθεί στα 18 έτη, κατ'ελάχιστο, το όριο ηλικίας των δικαιούχων, υιοθετώντας το όριο που προβλέπει η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και να επεκταθεί για να καλύψει και τα παιδιά που συνεχίζουν τις σπουδές τους.¹⁹

19. Βλέπε σχετικό Πόρισμα του Συνηγόρου του Πολίτη, 2003.

Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι εφαρμόζεται **πρόγραμμα επιδότησης μονογονεϊκών οικογενειών** από το Αναρρωτήριο Πεντέλης, που είναι Μονάδα Κοινωνικής Φροντίδας εποπτευόμενη από τη Β' ΔΥΠΕ (Υγειονομική Περιφέρεια) Αττικής και παρέχει υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας σε παιδιά με κοινωνικά προβλήματα. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα εφαρμόζεται βάσει της αριθμ. 32/21-8-84 απόφασης ΔΣ ΠΙΚΠΑ αρχικά για τις μητέρες υπεύθυνες μονογονεϊκών οικογενειών, που αντιμετωπίζουν σοβαρά κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα. Με τη νεότερη απόφαση αριθμ. 9/5-3-85 επεκτάθηκε και στην επιδότηση πατέρων, προκειμένου να αποφευχθεί η ιδρυματοποίηση των παιδιών των οικογενειών αυτών.

Το Αναρρωτήριο Πεντέλης συνεχίζει να υλοποιεί τα κοινωνικο-προνοιακά προγράμματα του ΠΙΚΠΑ, το οποίο καταργήθηκε με το Ν.3106/2003 (ΦΕΚ 30Α/2003). Το ΠΙΚΠΑ παράλληλα με την ψυχο-κοινωνική στήριξη και την πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας στις(ους) μόνες(ους) μητέρες/πατέρες και τα παιδιά τους, χορηγούσε επιδόματα με κοινωνικοοικονομικά κριτήρια στα ιατρο-κοινωνικά του κέντρα.²⁰ Τα ποσά με τα οποία επιδοτούνται οι μονογονεϊκές οικογένειες, με την προϋπόθεση να μην καλύπτονται από άλλους φορείς κοινωνικής πρόνοιας, ανέρχονται σε 105,68€ μηνιαίως για οικογένειες με ένα παιδί και 148,2€ για οικογένειες με δύο ή περισσότερα παιδιά και χορηγούνται σε περιορισμένο αριθμό μονογονεϊκών οικογενειών κατά σειρά προτεραιότητας. Ως προϋποθέσεις επιδότησης των μονογονεϊκών οικογενειών ισχύουν ακριβώς οι ίδιες που ισχύουν και στο πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης απροστάτευτων παιδιών.

Επιπλέον προβλέπεται **η χορήγηση σχολικού επιδόματος σε οικογένειες με ανήλικα παιδιά ηλικίας έως 16 ετών** που φοιτούν σε δημόσια σχολεία υποχρεωτικής εκπαίδευσης (σε τάξεις του δημοτικού και του γυμνασίου). Απευθύνεται σε οικογένειες, συμπεριλαμβανομένων των μονογονεϊκών, με ετήσιο οικογενειακό εισόδημα που δεν υπερβαίνει το ποσόν των 3.000€. Το ύψος της εισοδηματικής αυτής ενίσχυσης ανέρχεται στο ποσό των 300€ ετησίως για κάθε μαθητή και καταβάλλεται εφάπαξ από την αρμόδια Οικονομική Υπηρεσία (ΔΟΥ) του τόπου διαμονής τού δικαιούχου με την έναρξη κάθε σχολικού έτους.²¹ Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας,²² το 2004 ενισχύθηκαν 25.397 παιδιά -μαθητές υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

20 Κογκίδου Δ., 1995.

21. Απόφαση Υπουργείου Οικονομικών 2/37645/0020 8-7-2002.

22. Σύμφωνα με στοιχεία του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη 2005-2006.

Στεγαστικό επίδομα φοιτητών 1000€ ετησίως χορηγείται σε φοιτητές, που σπουδάζουν και διαμένουν σε άλλη πόλη από την κύρια κατοικία τους, υπό την προϋπόθεση ότι το ύψος του οικογενειακού εισοδήματος φθάνει μέχρι τα 30.000 ευρώ, με προσαύξηση 3.000 ευρώ για κάθε παιδί από το δεύτερο και μετά. Επίσης η οικογένεια του φοιτητή πρέπει να μην κατέχει επιφάνεια κατοικιών άνω των 200 τ.μ. και ο φοιτητής να επιτυγχάνει στα 2/3 των μαθημάτων κάθε έτος (άρθρο 10 Ν. 3220/2004). Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, το 2005 ενισχύθηκαν 65.073 φοιτητές ανωτέρων και ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Ειδική πρόβλεψη υπάρχει και για την παροχή **επιδόματος μητρότητας** σε γυναίκες οικονομικά αδύνατες, που έχουν πιστοποιητικό οικονομικής αδυναμίας και το οικογενειακό τους μηνιαίο εισόδημα ανέρχεται σε 587€ (έγγραφο Π2Β/3904/96 του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας). Ειδικότερα, από τις Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας των Νομαρχιών καταβάλλεται **επίδομα μητρότητας** 440€ εφάπαξ σε ανασφάλιστες εργαζόμενες γυναίκες, που βρίσκονται σε κατάσταση μητρότητας, συμπεριλαμβανομένων και των γυναικών αρχηγών μονογονεϊκών οικογενειών. Σκοπός του επιδόματος αυτού είναι η οικονομική στήριξη της εργαζόμενης γυναίκας, η οποία λόγω μητρότητας διακόπτει την εργασία της για χρονικό διάστημα έξι εβδομάδων προ του τοκετού και έξι εβδομάδων μετά τον τοκετό και δεν έχει κατοχυρώσει δικαίωμα επιδόματος τοκετού από τον ασφαλιστικό της φορέα (λόγω μικρού αριθμού ημερομισθίων) ή είναι ανασφάλιστη. Για την αναγνώριση του δικαιώματος λήψης αυτού απαραίτητη προϋπόθεση είναι να έχουν μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα 587€ (άρθρ. 4 παρ. 5 του Ν. 1302/1982). Ο αριθμός των μητέρων που επιδοτούνται είναι πολύ μικρός, μόλις 635 άτομα επιδοτήθηκαν το 2004.²³

Σε οικογένειες που κατοικούν μόνιμα σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, συμπεριλαμβανομένων και των μονογονεϊκών, παρέχεται **εισοδηματική ενίσχυση** σε περίπτωση που το ετήσιο οικογενειακό τους εισόδημα είναι μικρότερο των 2.500€. Το μέτρο αυτό άρχισε να υλοποιείται από το Σεπτέμβριο του 2002 (άρθρο 27 του Ν. 3016/2002). Το Νοέμβριο του 2004, έγινε αναπροσαρμογή των ορίων χορήγησης. Το ύψος της οικογενειακής ενίσχυσης ανήλθε σε 600€ ετησίως, όταν το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα δεν υπερβαίνει τα 1700€, και σε 300€ ετησίως όταν το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα κυμαίνεται μεταξύ 1.700€ και 2.500€. Το 2003, έλαβαν το επίδομα 40.746 άτομα και το 2004, 43.194 άτομα.

23. Όπως παραπάνω.

3.1.2 Άλλα μέτρα στήριξης των μονογονεϊκών οικογενειών

Α. Νοσοκομειακή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη

Στις **ανασφάλιστες και οικονομικά αδύνατες άγαμες επίτοκες και μητέρες** καθώς και στα προστατευμένα από αυτές παιδιά χορηγείται από τις Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας των οικείων Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων «**βιβλιάριο ανασφάλιστου πολίτη**» για τρία χρόνια, με βάση το οποίο δικαιούνται δωρεάν χορήγηση φαρμάκων και νοσοκομειακής περίθαλψης στα νοσηλευτικά ιδρύματα του ΕΣΥ²⁴ και το αντίστοιχο κόστος επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό.

Επίσης ο/η ανασφάλιστος/-η διαζευγμένος/-η δικαιούται νοσοκομειακή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ως άμεσα ασφαλισμένος/-η στον ασφαλιστικό φορέα που ήταν ασφαλισμένος/-η ο/η άλλος/-η σύζυγος κατά το χρόνο λύσης του γάμου τους, εφόσον το ασφαλιστικό αυτό δικαίωμα ασκείται εντός έτους από την ημερομηνία της τελεσίδικης έκδοσης της απόφασης διαζυγίου (Ν.1469/84).

Β. Μειωμένη στρατιωτική θητεία

Σύμφωνα με πρόσφατη νομοθετική ρύθμιση²⁵ προβλέπεται ότι «**οι μόνοι ή μεγαλύτεροι γιοι θανόντος γονέα ή άγαμης μητέρας** υπηρετούν **μειωμένη στρατιωτική θητεία**». Συγκεκριμένα, τα ορφανά παιδιά ή τα παιδιά άγαμων μητέρων, λόγω της ευνοϊκής αυτής ρύθμισης, υπηρετούν τρεις μήνες λιγότερο από τους άλλους στρατεύσιμους στις Ένοπλες Δυνάμεις. Η εννιάμηνη θητεία ισχύει πλέον ανεξάρτητα από την προϋπόθεση να μην υπάρχει στη μονογονεϊκή αυτή οικογένεια άλλο ενήλικο ικανό για εργασία παιδί, προϋπόθεση που ίσχυε παλιότερα (Π.Δ. 292/2003) και τώρα καταργήθηκε.

Γ. Παιδικοί σταθμοί

Τα παιδιά των μονογονεϊκών **οικογενειών εγγράφονται κατά προτεραιότητα στους παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς**, εφόσον προβλέπεται

24. Βλέπε Υ4α/48566/ΦΕΚ 668/2005 περί «καθορισμού προϋποθέσεων, κριτηρίων και διαδικασιών πρόσβασης στο σύστημα νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης ανασφάλιστων και οικονομικά αδυνάτων πολιτών».

25. Βλέπε το άρθρο 5 §2 του Ν.3257/2004 (ΦΕΚ 143 Α/2004) περί «Ρυθμίσεων θεμάτων προσωπικού των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλων διατάξεων».

ότι «κατά την εγγραφή επιλέγονται τα παιδιά εργαζομένων γονέων και τα παιδιά οικονομικά αδυνάτων οικογενειών, προτιμώμενων εκείνων που έχουν ανάγκη φροντίδας από διάφορα κοινωνικά αίτια όπως, π.χ., παιδιά ορφανά από δύο ή ένα γονέα, παιδιά άγαμων μητέρων, διαζευγμένων ή σε διάσταση γονέων κ.λπ.²⁶

Πρέπει να σημειωθεί ότι, πέρα από την κατά προτεραιότητα εγγραφή των παιδιών τους στους παιδικούς σταθμούς, οι μονογονεϊκές οικογένειες, εφόσον θεωρούνται ασθενέστερες κοινωνικοοικονομικά, απαλλάσσονται της υποχρέωσης καταβολής της προβλεπόμενης μηνιαίας οικονομικής εισφοράς. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι ο Δήμος Αθηναίων απαλλάσσει τις μονογονεϊκές οικογένειες με οικογενειακό ετήσιο εισόδημα έως 15.000€, ενώ τους υπόλοιπους δημότες με εισόδημα έως 10.000€.²⁷ Άλλοι δήμοι για την απαλλαγή της υποχρέωσης καταβολής μηνιαίων διδάκτρων διακρίνουν τις διάφορες κατηγορίες μονογονεϊκών οικογενειών (άγαμες μητέρες ή ορφανικές οικογένειες, ή διαζευγμένοι και οικονομικά αδύναμοι γονείς), ορίζοντας διαφορετικά εισοδηματικά όρια.

Δ. Μονάδες φιλοξενίας και ψυχολογικής στήριξης

Για τη στήριξη και προστασία μονογονεϊκών οικογενειών που περνούν κρίση, παρέχονται **συμβουλευτικές-υποστηρικτικές και νομικές υπηρεσίες από πολλούς κοινωνικούς φορείς και μονάδες κοινωνικής φροντίδας**. Ειδικότερα:

- Για τη συστηματική προστασία της άγαμης μητέρας λειτουργεί ειδικό τμήμα στο Κέντρο Βρεφών «Μητέρα», όπου μπορούν να εισάγονται άγαμες έως τον τοκετό και να τους παρέχεται ψυχολογική στήριξη και οικονομική βοήθεια, μέχρι να μπορέσουν να αναλάβουν μόνες τους την ανατροφή των παιδιών τους. Επίσης, στο πλαίσιο των προγραμμάτων του «Μητέρα», παρέχονται συμβουλευτικές-νομικές υπηρεσίες σε μόνους γονείς που περνούν κρίση, με στόχο να παραμείνουν τα παιδιά κοντά τους.
- Στα Κέντρα Συμβουλευτικής και Πληροφόρησης γυναικών του (Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας -ΚΕΘΙ) παρέχεται νομική, ψυχολογική

26. Με βάση το άρθρ.7§3 του Πρότυπου Κανονισμού Λειτουργίας Δημοτικών και Κοινοτικών ΝΠΔΔ Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών (Αποφ.16065/ΦΕΚ 497/2002 και παλαιότερα 2β/2827/1997).

27. Βλέπε, σχετικά, www.cityofathens.gr

και συμβουλευτική υποστήριξη και στις γυναίκες αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών.

- Στις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις λειτουργούν οι Διευθύνσεις Πρόνοιας, όπου, μέσω των Κοινωνικών Υπηρεσιών, παρέχεται ψυχολογική στήριξη και βοήθεια στην άγαμη μητέρα.
- Στο πλαίσιο του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης συντονίζονται και παρέχονται υπηρεσίες συμβουλευτικής ενημέρωσης και ψυχολογικής υποστήριξης καθώς και διαμεσολάβησης για πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινωνικής αλληλεγγύης, σε άτομα ή οικογένειες που περιέρχονται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, μεταξύ των οποίων είναι και μονογονεϊκές οικογένειες. Επίσης, παρέχεται προσωρινή φιλοξενία σε ξενώνες στα άτομα εκείνα που χρειάζονται άμεση βοήθεια στέγασης.

Ε. Στεγαστικά προγράμματα

Τα στεγαστικά προγράμματα του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας (ΟΕΚ)²⁸ προβλέπουν τη χορήγηση δανείου αυτοστέγασης (δανειοδοτικού προγράμματος επιδότησης επιτοκίου) σε *άγαμες μητέρες και σε άνδρες ή γυναίκες σε κατάσταση χρειάς αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών με προστατευόμενα παιδιά*, εφόσον πληρούν τις προβλεπόμενες προϋποθέσεις (έχουν πραγματοποιήσει τουλάχιστον 700 ημέρες εργασίας, έχουν ετήσιο καθαρό οικογενειακό εισόδημα από 6.457€ και πάνω, κ.ά.). Επίσης, στο πλαίσιο του προγράμματος παροχής στεγαστικής συνδρομής σε άτομα με ιδιαίτερες κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες, μπορούν να χορηγηθούν κάθε χρόνο τέσσερις έτοιμες κατοικίες σε *άγαμες μητέρες που προστατεύουν παιδί*, εφόσον πληρούν τις παραπάνω προϋποθέσεις. *Οι άγαμες μητέρες καθώς και οι άνδρες ή γυναίκες σε κατάσταση χρειάς αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών με προστατευόμενα παιδιά* δικαιούνται επιδόματος ενοικίου 1.680€ ετησίως, εφόσον πληρούν τις προβλεπόμενες προϋποθέσεις, δηλ. έχουν πραγματοποιήσει τουλάχιστον 700 ημέρες εργασίας, έχουν μέγιστο ετήσιο καθαρό οικογενειακό εισόδημα 13.000€ με ένα παιδί κ.λπ.).

ΣΤ. Άλλες διευκολύνσεις/παροχές

- Αν μεταξύ των επιτυχόντων σε διαγωνισμούς προσλήψεων προσωπικού ή

28. Βλέπε, σχετικά, www.oek.gr

πλήρωσης θέσεων στο δημόσιο που προκηρύσσει το Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού (ΑΣΕΠ) υπάρχουν υποψήφιοι *άγαμες μητέρες*, αυτές μοριοδοτούνται με 5/100 για κάθε προστατευόμενο παιδί τους.²⁹

- Χωρίς ποσοτικό περιορισμό, επιτρέπονται οι μετεγγραφές φοιτητών ΑΕΙ και σπουδαστών ΤΕΙ του εσωτερικού από την πόλη που σπουδάζουν στην πόλη διαμονής τους, εφόσον είναι τέκνα άγαμων μητέρων με τρία μη αναγνωρισθέντα τέκνα, που δεν υπερβαίνουν το 26ο έτος της ηλικίας τους. Επίσης επιτρέπονται και οι μετεγγραφές ορφανών φοιτητών ή σπουδαστών από τον ένα ή και από τους δύο γονείς, εφόσον ο μέσος όρος του συνολικού οικογενειακού εισοδήματος των τριών τελευταίων οικονομικών ετών δεν υπερβαίνει το ποσό των 35.000€ (άρθρ.1§1 Ν.3282/2004).³⁰
- Οι άγαμες μητέρες που καταβάλλουν εισφορές υπέρ του Οργανισμού Εργατικής Εστίας και τα προστατευόμενα τέκνα τους δικαιούνται Δελτίων Κοινωνικού Τουρισμού, με την προϋπόθεση πραγματοποίησης 50 ημερών εργασίας ή επιδοτούμενης ανεργίας το προηγούμενο έτος, αντί των 100 ημερών εργασίας των άλλων εργαζόμενων.

3.2 Εισοδηματικές ενισχύσεις και διευκολύνσεις προς την οικογένεια

3.2.1 Εισοδηματικές ενισχύσεις υπαλλήλων με οικογενειακές υποχρεώσεις

Οι εισοδηματικές μεταβιβάσεις προς τις οικογένειες με παιδιά παίρνουν τη μορφή προσαυξήσεων του μισθού, που ονομάζονται οικογενειακά επιδόματα. Στο δημόσιο τομέα καταβάλλεται οικογενειακή παροχή, ενώ στους μισθωτούς που παρέχουν εξαρτημένη εργασία με σχέση ιδιωτικού δικαίου, το οικογενειακό επίδομα χορηγείται από τον ΟΑΕΔ, στο πλαίσιο του οποίου έχει συσταθεί Ειδικός Λογαριασμός για τη χορήγηση αυτού (ΔΛΟΕΜ).

Για την ενίσχυση της οικογένειας των υπαλλήλων **του δημόσιου τομέα** (Δημοσίου, ΝΠΔΔ, ΟΤΑ, μονίμων στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων

29. Βάσει του άρθρου 17§8 του Ν.2190/ΦΕΚ 28/1994 «περί σύστασης ανεξάρτητης αρχής για την επιλογή προσωπικού και ρύθμισης θεμάτων διοίκησης».

30. Βλέπε Σχετική Εγκύκλιο Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων περί «μετεγγραφών φοιτητών και σπουδαστών εσωτερικού, ακαδημαϊκού έτους 2006-07».

κ.λπ.), χορηγείται μηνιαία οικογενειακή παροχή, ανάλογα με την οικογενειακή τους κατάσταση και τον αριθμό των παιδιών.³¹ Η παροχή αυτή αποτελείται από ένα βασικό ποσό 35€ για έγγαμο υπάλληλο χωρίς ή με ενήλικα παιδιά, το οποίο προσαυξάνεται με 18€ για καθένα από τα δύο πρώτα παιδιά, με 35€ για το τρίτο, 47€ για το τέταρτο παιδί κ.λπ. Τα παιδιά πρέπει να είναι άγαμα και να μην υπερβαίνουν το 18ο έτος της ηλικίας τους ή το 24ο, εφόσον φοιτούν στην ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση. Το βασικό ποσό της παροχής αυτής των 35€ χορηγείται και στους γονείς που τελούν σε διάσταση ή διάζευξη, στους άγαμους γονείς (εφόσον τους έχει ανατεθεί νόμιμα η επιμέλεια των παιδιών και μένουν μαζί τους), καθώς και σε περίπτωση θανάτου του ενός των συζύγων στον επιζώντα σύζυγο, εφόσον είναι υπάλληλος με προστατευόμενα παιδιά.

Το οικογενειακό επίδομα του ΟΑΕΔ καταβάλλεται εφάπαξ μία φορά το χρόνο και κλιμακώνεται ανάλογα από τον αριθμό των προστατευόμενων παιδιών, από 98,64€/χρόνο για δικαιούχους με ένα παιδί έως 808,56€/χρόνο με τέσσερα παιδιά κ.λπ. Σε περίπτωση ύπαρξης τρίτου παιδιού στην οικογένεια, τα ποσά των επιδομάτων αυτών προσαυξάνονται κατά 35,16€/χρόνο. Επίσης, προσαυξάνονται κατά 44,04€/χρόνο, εκτός των άλλων, και στην περίπτωση που τα παιδιά είναι εκτός γάμου. Το επίδομα χορηγείται μόνο στον ένα γονέα ανεξαρτήτως οικογενειακού εισοδήματος, με την προϋπόθεση της ασφάλισης του εργαζόμενου στον ΔΛΟΕΜ και της πραγματοποίησης 50 ημερών εργασίας κατά τον προηγούμενο χρόνο ή δίμηνης επιδότησης λόγω ανεργίας ή δίμηνης ανικανότητας για εργασία. Τα παιδιά, για τα οποία καταβάλλεται το επίδομα, πρέπει να είναι άγαμα μέχρι 18 ετών ή 22 ετών, αν σπουδάζουν, ή μεγαλύτερης ηλικίας, εφόσον κρίνονται ανάκαινα για εργασία.

Δεν δικαιούνται το επίδομα αυτό οι μισθωτοί που βάσει Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας (ΣΣΕ), Νόμου, Κανονισμού Επιχείρησης ή άλλων διατάξεων λαμβάνουν από τον εργοδότη τους μεγαλύτερο ποσό επιδόματος παιδιών, από εκείνο που χορηγεί ο ΔΛΟΕΜ (Διανεμητικός Λογαριασμός Οικογενειακών Επιδομάτων Μισθωτών).³² Το επίδομα αυτό το δικαιούνται και οι γονείς υπεύθυνοι μονογονεϊκών οικογενειών με προστατευόμενα παιδιά, που βρίσκονται σε διάσταση ή διάζευξη, σε χρεία, με παιδιά

31. Βλέπε άρθρο 11 Νόμου 3205/2003 (ΦΕΚ 297Α/2003 περί «Μισθολογικών ρυθμίσεων λειτουργών και υπαλλήλων του Δημοσίου, ΝΠΔΔ και ΟΤΑ, μονίμων στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων και αντιστοίχων της Ελληνικής Αστυνομίας, του Πυροσβεστικού και Λιμενικού Σώματος και άλλων συναφών διατάξεων» και Νόμο 2470/1997.

32. Βλέπε, σχετικά, www.oaed.gr

εκτός γάμου αναγνωρισμένα και μη, καθώς και οι μη εργαζόμενες μητέρες με σύζυγο στρατιώτη ή φυλακισμένο.

Στον ιδιωτικό τομέα, οι παροχές αυτές ορίζονται από τις Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας σε ποσοστό των βασικών μισθών – επίδομα γάμου: 10% του βασικού μισθού, επίδομα παιδιών: 5% του βασικού για κάθε παιδί. Τα επιδόματα αυτά τα δικαιούνται και οι άγαμοι, χήροι και διαζευγμένοι γονείς εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα με προστατευόμενα παιδιά.³³

3.2.2 Φορολογικές ελαφρύνσεις

Έχει αλλάξει πλέον ο τρόπος υπολογισμού του φόρου εισοδήματος. Παλαιότερα ίσχυε το σύστημα μείωσης φόρου λόγω παιδιών, ανάλογα με τον αριθμό αυτών, παράλληλα με τις άλλες μειώσεις. Το ποσό του φόρου, που προέκυπτε από την εκκαθάριση, μειωνόταν κατά 90€, σε περίπτωση ενός παιδιού, κατά 105€ για κάθε παιδί σε περίπτωση δύο παιδιών, κατά 205€ για κάθε παιδί σε περίπτωση τριών παιδιών κ.λπ.

Σήμερα έχουν καταργηθεί οι μειώσεις φόρου για τα προστατευόμενα παιδιά, που συνοικούν με τους φορολογούμενους και τους βαρύνουν (δηλαδή τα ανήλικα παιδιά ή τα ενήλικα εφόσον σπουδάζουν ή υπηρετούν τη θητεία τους) και έχουν αντικατασταθεί με αφορολόγητα ποσά ανάλογα με τον αριθμό των προστατευόμενων παιδιών. Το αφορολόγητο ποσό του πρώτου κλιμακίου για εισοδήματα από μισθούς και συντάξεις διαμορφώνεται στις 11.000€, και στις 9.500€ για άλλα εισοδήματα του οικονομικού έτους 2005. Αυτό αυξάνεται ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών (κατά 1.000€ εάν ο φορολογούμενος έχει ένα παιδί που τον βαρύνει, κατά 2.000€ για δύο παιδιά, κατά 10.000€ εάν έχει τρία παιδιά και κατά 1.000€ για κάθε παιδί πάνω από τα τρία).

3.2.3 Οικογενειακά πολυτεχνικά επιδόματα

Στο πλαίσιο του ευρέος φάσματος οικονομικών και κοινωνικών πλεονεκτημάτων για τις πολύτεκνες οικογένειες, σημαντική θέση κατέχουν τα πολυτεχνικά επιδόματα, που χορηγούνται από τον ΟΓΑ, με στόχο την ενίσχυση των οικογενειών αυτών στην κάλυψη των αυξημένων αναγκών τους αλλά και για λόγους δημογραφικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, τα επιδόματα αυτά, τα οποία δεν εξαρτώνται πλέον από εισοδηματικά κριτήρια (άρθρ. 50

33. Με βάση το Ν. 1849/1989, άρθρο 20§2.

N.2972/ΦΕΚ 291/2001) και καταβλήθηκαν σε 330.000 περίπου οικογένειες το 2006, σύμφωνα με στοιχεία του ΟΓΑ³⁴ είναι τα εξής:

- Από 1/1/2006 χορηγείται στη μητέρα εφάπαξ παροχή 2.000€ για το τρίτο παιδί και για κάθε παιδί μετά το τρίτο, ανεξάρτητα από κάθε άλλο επίδομα, μισθό, σύνταξη, αμοιβή, αποζημίωση ή εισόδημα (άρθρ. 1 §1 Ν.3454/2006 ΦΕΚ 75Α/2006).
- Επίδομα τρίτου παιδιού ποσού 159,82€ το μήνα χορηγείται στη μητέρα που έχει ή αποκτά τρίτο παιδί, και καταβάλλεται μέχρι τη συμπλήρωση του 6^{ου} έτους της ηλικίας του παιδιού.
- Πολυτεκνικό επίδομα ύψους 39,95€ το μήνα για κάθε παιδί δικαιούνται οι οικογένειες με τέσσερα τουλάχιστον παιδιά, για κάθε άγαμο παιδί έως 23 ετών. Όμως, πρέπει να σημειωθεί ότι προβλέπεται η χορήγηση του επιδόματος αυτού στη μητέρα (άγαμη, χήρα, διαζευγμένη) υπεύθυνη μονογονεϊκής οικογένειας με τρία μόνο παιδιά κάτω των 23 ετών καθώς και στο χήρο πατέρα υπεύθυνο τριών επίσης παιδιών.
- Ισόβια σύνταξη πολύτεκνης μητέρας, ύψους 91,91€ το μήνα, χορηγείται σε πολύτεκνες μητέρες με τέσσερα τουλάχιστον παιδιά, που δεν δικαιούνται πλέον πολυτεκνικό επίδομα, εφόσον τα παιδιά τους είναι έγγαμα ή άγαμα, αλλά μεγαλύτερα των 23 ετών. Επίσης, ισόβια σύνταξη παρέχεται και σε μητέρες που δεν χαρακτηρίζονται πολύτεκνες, αλλά είχαν ή έχουν τέσσερα παιδιά, που θα πρέπει να έχουν συνυπάρξει στη ζωή.

Με το πρόσφατο θεσμικό πλαίσιο ενίσχυσης των πολύτεκνων και των τρίτεκνων οικογενειών,³⁵ αναγνωρίζεται η *πολυτεκνική ιδιότητα σε μόνους γονείς, που έχουν τη γονική μέριμνα και επιμέλεια τριών ανήλικων και άγαμων παιδιών*. Θεωρείται πολύτεκνος ο γονέας χωρίς σύζυγο, ο οποίος έχει τη γονική μέριμνα και επιμέλεια των τέκνων του και είναι μόνος υπόχρεος σε διατροφή αυτών, εφόσον έχει τρία τέκνα από τον ίδιο ή διαφορετικούς γάμους ή νομιμοποιηθέντα ή νομίμως αναγνωρισθέντα ή υιοθετημένα ή εκτός γάμου γεννηθέντα, τα οποία είναι άγαμα και δεν έχουν συμπληρώσει το 23ο έτος της ηλικίας τους ή σπουδάζουν ή εκπληρώνουν τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις και δεν έχουν συμπληρώσει το 25ο έτος. Δίχως να γίνεται διάκριση, εάν πρόκειται για πατέρα ή μητέρα, ένας γονέας μόνος (για οποιοδήποτε λόγο), υπεύθυνος μονογονεϊκής οικογένειας τριών τουλάχιστον παιδιών (και όχι τεσσάρων) θεωρείται πολύτεκνος και αποκτά όλα τα

34. Βλέπε και www.oga.gr

35. Βλέπε το άρθρο 6§2 του Νόμου 3454/2006 (ΦΕΚ 327Α/2006) περί «Ενίσχυσης της οικογένειας και λοιπές διατάξεις».

δικαιώματα που απορρέουν από την πολυτεχνική ιδιότητα. Το ίδιο ισχύει και για τα παιδιά του που προστατεύονται και απολαμβάνουν όλων των δικαιωμάτων των παιδιών πολυτέκνων.

3.2.4 Διευκολύνσεις εργαζομένων με οικογενειακές υποχρεώσεις (άδεια μητρότητας και γονικές άδειες)

Α) Σύμφωνα με το Δημοσιοϋπαλληλικό Κώδικα, στις γυναίκες υπαλλήλους, οι οποίες κυοφορούν και εργάζονται στο δημόσιο τομέα και στα ΝΠΔΔ, χορηγείται **άδεια μητρότητας** με πλήρεις αποδοχές (100% των προηγούμενων αποδοχών) για διάστημα πέντε μηνών συνολικά (2 πριν και 3 μετά τον τοκετό), δηλαδή συνολικά 20 εβδομάδων. Σε περίπτωση απόκτησης τέκνου πέραν του 3ου, η άδεια μετά τον τοκετό προσαυξάνεται κάθε φορά κατά δύο μήνες. Επίσης, στις υπαλλήλους που υιοθετούν παιδί, χορηγείται άδεια τριών μηνών με πλήρεις αποδοχές εντός του πρώτου εξαμήνου μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας της υιοθεσίας, εφόσον το υιοθετημένο παιδί είναι ηλικίας μέχρι έξι ετών.³⁶ Κατά τη διάρκεια της άδειας αυτής εξασφαλίζεται πλήρης προστασία του δικαιώματος εργασίας.

Γονική άδεια χωρίς αποδοχές διάρκειας έως δύο ετών χορηγείται στους υπαλλήλους (πατέρα ή μητέρα) υποχρεωτικά, μετά την άδεια μητρότητας, για την ανατροφή του παιδιού τους ηλικίας έως και έξι ετών. Αν και οι δύο γονείς έχουν το δικαίωμα για την άδεια αυτή, αποφασίζουν με κοινή συμφωνία ποιος από τους δύο θα κάνει χρήση του δικαιώματος και για πόσο διάστημα. Μετά το τέλος της άδειας, οι υπάλληλοι έχουν δικαίωμα να ξαναγυρίσουν στη θέση που κατείχαν. Διάστημα τριών μηνών της γονικής άδειας ανατροφής παιδιών χορηγείται με πλήρεις αποδοχές στην περίπτωση γέννησης τρίτου παιδιού και πέραν αυτού.

Επίσης ο υπάλληλος δικαιούται να εργάζεται με μειωμένο ωράριο, εφόσον έχει παιδί μικρότερο των 4 ετών (**άδεια θηλασμού ή φροντίδας βρέφους/παιδιού**). Στην περίπτωση αυτή, ο χρόνος εργασίας του γονέα υπαλλήλου μειώνεται κατά δύο ώρες την ημέρα, εφόσον έχει παιδιά μέχρι δύο ετών, και κατά μία ώρα, εφόσον έχει παιδιά 2-4 ετών, χωρίς καμία μείωση των αποδοχών του. Εφόσον όμως δεν κάνει χρήση του μειωμένου ωραρίου, ο γονέας υπάλληλος δικαιούται 9 μήνες άδεια με αποδοχές για την ανατροφή του παιδιού του. Αν και οι δύο γονείς είναι υπάλληλοι, με κοινή τους

36. Βλέπε άρθρο 52 Ν.3528/2007 (ΦΕΚ 26Α/9-2-2007) περί «Κύρωσης του Κώδικα κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων ΝΠΔΔ».

δήλωση καθορίζουν ποιος από τους δύο θα κάνει χρήση του μειωμένου ωραρίου ή της άδειας ανατροφής, ή καθορίζουν χρονικά διαστήματα που ο καθένας θα κάνει χρήση, αλλά πάντοτε διαδοχικώς και μέσα στα χρονικά όρια της δικαιούμενης άδειας. Αν η σύζυγος του υπαλλήλου δεν εργάζεται, ο σύζυγος δεν δικαιούται να κάνει χρήση των παραπάνω διευκολύνσεων, εκτός αν η σύζυγος λόγω σοβαρού προβλήματος υγείας κριθεί ανίκανη να αντιμετωπίζει τις ανάγκες ανατροφής του παιδιού.

Οι υπάλληλοι δικαιούνται να λαμβάνουν, με αίτησή τους, άδεια χωρίς αποδοχές από τον εργοδότη τους, που δεν θα είναι μεγαλύτερη από έξι εργάσιμες ημέρες κάθε ημερολογιακό έτος, σε περίπτωση ασθένειας εξαρτώμενων παιδιών, μέχρι 16 ετών. Η άδεια αυτή είναι δυνατό να χορηγείται εφάπαξ ή τμηματικά και αυξάνεται σε 8 εργάσιμες ημέρες, εάν ο δικαιούχος προστατεύει δύο παιδιά και σε 10 ημέρες, εάν προστατεύει περισσότερα από δύο.

Άδεια με αποδοχές, μέχρι 22 εργάσιμες ημέρες το χρόνο, παρέχεται στον υπάλληλο στην περίπτωση που το παιδί του υποφέρει από ασθένεια και απαιτείται τακτική μετάγγιση αίματος ή χρειάζεται περιοδική νοσοκομειακή περίθαλψη.

Επιπλέον, οι υπηρεσίες υποχρεούνται να διευκολύνουν τους υπαλλήλους, που έχουν παιδιά στην πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση, παρέχοντας άδεια μερικών ωρών ή ολόκληρων εργάσιμων ημερών, μέχρι 4 κάθε χρόνο, χωρίς αντίστοιχη περικοπή μισθού, για να επισκέπτονται το σχολείο των παιδιών τους, με σκοπό την παρακολούθηση της σχολικής τους επίδοσης.

Στο Νέο Δημοσιοϋπαλληλικό Κώδικα, που μόλις ψηφίστηκε,³⁷ επανεξετάστηκε το πλαίσιο διευκολύνσεων των υπαλλήλων με μεγάλες οικογενειακές υποχρεώσεις και όσων έχουν ανάγκη μεγαλύτερης προστασίας και προωθήθηκαν ευνοϊκές ρυθμίσεις για τις μονογονεϊκές οικογένειες. Συγκεκριμένα, πέρα από την παραπάνω διευκόλυνση της γονικής άδειας, για το μόνο γονέα (μητέρα ή πατέρα) στις περιπτώσεις μονογονεϊκής οικογένειας, που είναι άγαμος, ή χήρος ή διαζευγμένος/σε διάσταση και ασκεί την επιμέλεια του παιδιού, *το κατά μία ώρα μειωμένο ωράριο*, εφόσον έχει παιδιά από δύο έως τεσσάρων ετών, ή *η εννιάμηνη άδεια με αποδοχές για ανατροφή παιδιού* (εφόσον δεν κάνει χρήση του μειωμένου ωραρίου) *προσαυξάνονται κατά έξι μήνες ή ένα μήνα αντίστοιχα*.

Β) Όσον αφορά τις εργαζόμενες μητέρες με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου δικαιούνται **άδεια μητρότητας** συνολικής διάρκειας 17 εβδομάδων.

37. Βλέπε άρθρο 53§1 του παραπάνω νόμου.

Οι 8 εβδομάδες χορηγούνται υποχρεωτικά πριν την πιθανή ημερομηνία τοκετού, και οι υπόλοιπες 9 μετά τον τοκετό (άρθρο 7, ΕΓΣΣΕ 2000-2001). Κατά τη διάρκεια της άδειας δικαιούνται επίδομα μητρότητας από το ΙΚΑ, το ύψος του οποίου δεν μπορεί να είναι κατώτερο των 2/3 του μισθού τους. Επίσης οι εργαζόμενες μητέρες δικαιούνται **άδεια φροντίδας παιδιού**: α) Για χρονικό διάστημα 30 μηνών από τη λήξη της άδειας λοχείας (δηλαδή 9 βδομάδες μετά τον τοκετό, ΕΓΣΣΕ 2004), είτε να προσέρχονται αργότερα, είτε να αποχωρούν νωρίτερα κατά μία ώρα κάθε ημέρα από την εργασία τους. β) Εναλλακτικά με συμφωνία του εργοδότη, το ημερήσιο ωράριο των μητέρων μπορεί να ορίζεται μειωμένο κατά δύο ώρες ημερησίως για τους πρώτους 12 μήνες και σε μία ώρα ημερησίως για 6 επιπλέον μήνες. Την άδεια απουσίας για λόγους φροντίδας του παιδιού μπορεί εναλλακτικά να ζητήσει και ο πατέρας, εφόσον δεν κάνει χρήση η εργαζόμενη μητέρα. Το μειωμένο ωράριο για τη φροντίδα των παιδιών θεωρείται και αμείβεται ως χρόνος εργασίας και δεν πρέπει να δημιουργεί δυσμενέστερες συνθήκες στην απασχόληση και στις εργασιακές σχέσεις των γονέων.

Το δικαίωμα καθυστερημένης προσέλευσης ή πρόωρης αποχώρησης της μητέρας και εναλλακτικά του πατέρα για τη φροντίδα παιδιών, έχουν και οι θετοί γονείς παιδιών ηλικίας έως 6 ετών, με χρονική αφετηρία την ημερομηνία της υιοθεσίας (άρθρο 6, ΕΓΣΣΕ 2002 -2003).

Άδεια πατρότητας δύο ημερών μετ' αποδοχών, κατά τη διάρκεια και αμέσως μετά τον τοκετό δικαιούται ο πατέρας που αποκτά παιδί.

Γονική άδεια άνευ αποδοχών χορηγείται στους μισθωτούς κάθε επιχείρησης ανεξαρτήτως του αριθμού απασχολούμενων σ' αυτήν. Η άδεια χορηγείται μέχρι το παιδί να συμπληρώσει τα 3,5 έτη και η διάρκειά της μπορεί να φτάσει μέχρι και 3,5 μήνες για κάθε γονέα. Προϋπόθεση για τη χορήγηση της γονικής άδειας ανατροφής, η οποία αρχίζει από τη στιγμή που λήγει η άδεια μητρότητας, είναι να απασχολείται ο άλλος γονέας εκτός σπιτιού. Αν και οι δύο γονείς πληρούν τις προϋποθέσεις λήψεως της γονικής άδειας ανατροφής, αποφασίζουν με κοινή συμφωνία, κάθε φορά, ποιος απ' τους δύο θα κάνει πρώτος χρήση αυτού του δικαιώματος και για πόσο χρονικό διάστημα. Το δικαίωμα λήψεως της άδειας έχουν και όσοι έχουν υιοθετήσει παιδί.

Μετά τη λήξη της γονικής άδειας ανατροφής, ο εργαζόμενος δικαιούται να επανέλθει στην εργασία του, στην ίδια ή σε παρόμοια θέση, η οποία δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να είναι κατώτερη από αυτήν που κατείχε πριν πάρει την γονική άδεια ανατροφής. Ο χρόνος αποχής από την εργασία λόγω γονικής άδειας ανατροφής υπολογίζεται ως χρόνος πραγματικής υπηρεσίας για τον υπολογισμό αποδοχών και όλων των δικαιωμάτων του εργαζόμενου.

Επίσης, σε περίπτωση ασθένειας του παιδιού ηλικίας μέχρι 16 ετών, χορηγείται άδεια χωρίς αποδοχές, εφάπαξ ή και τμηματικά και η διάρκειά της δεν μπορεί να ξεπεράσει τις 6 εργάσιμες ημέρες κάθε ημερολογιακού έτους, με δυνατότητα αύξησής της σε 8 ημέρες, εάν ο δικαιούχος προστατεύει δύο παιδιά και σε 12 για περισσότερα από δύο. Άδεια απουσίας ορισμένων ωρών ή ολόκληρης ημέρας από την εργασία του για να επισκεφτεί το σχολείο των παιδιών για σχολική παρακολούθηση χορηγείται στον υπάλληλο, που έχει παιδιά μέχρι 16 ετών, μαθητές δημοτικού ή γυμνασίου. Η άδεια είναι με αποδοχές και φτάνει συνολικά μέχρι 4 ημέρες το χρόνο. Την παραπάνω άδεια δικαιούνται και οι γονείς με παιδιά στο νηπιαγωγείο.

Για τους εργαζόμενους γονείς μονογονεϊκών οικογενειών (λόγω διάστασης ή διαζυγίου ή χηρείας ή γέννησης τέκνου εκτός γάμου) με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου προβλέπεται *γονική άδεια ανατροφής του παιδιού (του οποίου έχουν την επιμέλεια) χωρίς αποδοχές μέχρι έξι μήνες, μέχρι το παιδί να συμπληρώσει την ηλικία των τριεσήμισι ετών, ενώ οι άλλοι γονείς δικαιούνται τριεσήμισι μήνες*.³⁸

Στην Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας, που ρυθμίζει τους όρους αμοιβής και εργασίας για τους εργαζόμενους στον ιδιωτικό τομέα, υπάρχει επίσης ειδική πρόβλεψη για τις μονογονεϊκές οικογένειες. Σύμφωνα με το άρθρ. 7 της ΕΓΣΣΕ των ετών 2002-2003, όπως αυτό συνεχίζει να ισχύει, στους εργαζόμενους (-ες) που έχουν χηρέψει καθώς και στους άγαμους γονείς (μητέρα ή πατέρα) που έχουν την επιμέλεια παιδιών χορηγείται *πρόσθετη κανονική άδεια με αποδοχές έξι εργάσιμων ημερών το χρόνο, πέραν αυτής που δικαιούνται από άλλες διατάξεις*.

Οι γονείς με τρία ή περισσότερα παιδιά, δικαιούνται άδεια οκτώ εργάσιμων ημερών. Η άδεια αυτή χορηγείται λόγω αυξημένων αναγκών φροντίδας των παιδιών ηλικίας μέχρι 12 ετών εφάπαξ ή τμηματικά, μετά από συνεννόηση με τον εργοδότη, σύμφωνα με τις ανάγκες του γονέα. Επίσης, την προβλεπόμενη γονική άδεια φροντίδας του παιδιού, βάσει του άρθρου 6 της ίδιας σύμβασης, (μειωμένο ωράριο για χρονικό διάστημα 30 μηνών από τη λήξη της άδειας τοκετού), *δικαιούνται και οι άγαμοι γονείς*.³⁹

38. Βλέπε άρθρο 5§4 του Ν.1483/1984 (ΦΕΚ 153Α/1984), άρθρ.25 Ν.2639/1998.

39. Βάσει του άρθρ.7§Β4 του Ν.3144/2003 (ΦΕΚ 111Α/2003) περί «κοινωνικού διαλόγου για την προώθηση της απασχόλησης και την κοινωνική προστασία και άλλες διατάξεις», κυρώθηκε και απέκτησε ισχύ νόμου η διάταξη του άρθρου 6 της ΕΓΣΣΕ/2002 σχετικά με τη γονική άδεια φροντίδας τέκνου (δικαίωμα εργαζόμενης μητέρας ή εργαζόμενου πατέρα για μειωμένο ωράριο για διάστημα 30 μηνών από τον τοκετό), την οποία δικαιούνται **και οι άγαμοι γονείς**.

Στη συγκεκριμένη Σύμβαση Εργασίας, παρά το αίτημα της ΓΣΕΕ, δεν προβλέπεται η διευκόλυνση και του διαζευγμένου και εν διαστάσει γονέα, που έχει αποδεδειγμένα την επιμέλεια παιδιού μέχρι 12 ετών με την επέκταση και σ' αυτόν πρόσθετης άδειας έξι ή οκτώ ημερών το χρόνο, για να αντιμετωπίσει τα πρόσθετα βάρη που έχει επιφορτισθεί. Αντίστοιχες διατάξεις σχετικά με άδειες φροντίδας παιδιών των μονογονεϊκών οικογενειών ισχύουν και στις Εθνικές Κλαδικές Συμβάσεις Εργασίας.

3.2.5 Υποστηρικτικοί θεσμοί και δομές

Στο πλαίσιο της στήριξης της συμφιλίωσης της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, η ανάπτυξη και λειτουργία υποστηρικτικών θεσμών και δομών για τη φύλαξη των παιδιών και τη φροντίδα των λοιπών εξαρτώμενων προσώπων συμβάλλει σημαντικά στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της συνολικής συμμετοχής της εργαζόμενης μητέρας στην αγορά εργασίας, παρέχοντας τη δυνατότητα συνέχισης της επαγγελματικής σταδιοδρομίας και ανέλιξης.

Συγκεκριμένα, η διαθεσιμότητα υπηρεσιών φροντίδας όπως οι βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί, τα νηπιαγωγεία, τα ολοήμερα σχολεία, τα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης παιδιών καθώς και τα προγράμματα φροντίδας ηλικιωμένων, «βοήθεια στο σπίτι» και τα Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (ΚΗΦΥ), η συμβατότητα των ωρών λειτουργίας αυτών και των ωρών εργασίας καθώς και η ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών σ' αυτές πρέπει να εξασφαλίζονται προκειμένου να επιτυγχάνεται ο συνδυασμός των οικογενειακών και επαγγελματικών ευθυνών, των ευθυνών διαπαιδαγώγησης και φροντίδας των παιδιών καθώς και των ευθυνών φροντίδας των ηλικιωμένων εξαρτώμενων μελών της οικογένειας.

Ο ρόλος των δομών αυτών είναι θεμελιώδους σημασίας για τη στήριξη των μονογονεϊκών οικογενειών, δεδομένου ότι οι μόνοι γονείς επιβαρύνονται αποκλειστικά με την ανατροφή και φύλαξη των παιδιών τους καθώς και τη φροντίδα ηλικιωμένων μελών της οικογένειας, ασθενών ή με αναπηρίες, που δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν. Τα οφέλη που αποκομίζουν οι γονείς αυτοί από τη λειτουργία των παραπάνω υποστηρικτικών δομών αφορούν στην αποφόρτισή τους από το πιεσμένο τους πρόγραμμα, στην εξασφάλιση ελεύθερου χρόνου και στην απρόσκοπτη συμμετοχή τους στην απασχόληση.

Επίσης, σημαντική αναδεικνύεται η συμβολή των δομών προώθησης στην απασχόληση, στην πρόληψη του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας

και στη συνέχεια του κοινωνικού αποκλεισμού των ευπαθών κοινωνικά ομάδων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και οι μονογονεϊκές οικογένειες, κύρια οι μόνες γυναίκες με προστατευόμενα παιδιά.

Ο ΟΑΕΔ, μέσω της Διεύθυνσης Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων, εφαρμόζει ένα εθνικό σχέδιο ενίσχυσης και ενσωμάτωσης των πληθυσμιακών ομάδων, οι οποίες κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό, αναπτύσσοντας προγράμματα κατάρτισης σε ειδικότητες που έχουν ζήτηση στην αγορά εργασίας, προγράμματα απασχόλησης, διάχυσης της πληροφόρησης, ενεργοποίησης των κοινωνικών εταίρων, ώστε να διασφαλιστεί η είσοδος και παραμονή των ομάδων αυτών στην αγορά εργασίας.

Τα Κέντρα Προώθησης στην Απασχόληση του ΟΑΕΔ είναι επιφορτισμένα με τις διαδικασίες εξατομικευμένης ή ομαδικής προσέγγισης εκείνων που αναζητούν εργασία ανάλογη των προσόντων και δεξιοτήτων τους.

Το Δίκτυο κοινωνικών υποστηρικτικών υπηρεσιών καθώς και οι συνοδευτικές υποστηρικτικές υπηρεσίες παρέχουν και σε γυναίκες αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών εξειδικευμένες κοινωνικές υπηρεσίες με βάση την εξατομικευμένη προσέγγιση και τη διασύνδεση των εξυπηρετούμενων με δομές προώθησης στην απασχόληση.

3.2.6 Συνταξιοδοτικά δικαιώματα

Προβλέπονται διαφορετικές ρυθμίσεις για τη συνταξιοδότηση των μελών οικογενειών λόγω θανάτου του/της συζύγου ή πατέρα /μητέρας ανάλογα με το θεσμικό πλαίσιο του τομέα (δημόσιου ή ιδιωτικού) και τις καταστατικές διατάξεις του φορέα στον οποίο υπάγονται ασφαλιστικά.

Ρυθμίσεις για τους ασφαλισμένους του Δημοσίου

- *Η χήρα* του δημοσίου υπαλλήλου, ο οποίος είχε αποκτήσει δικαίωμα σε σύνταξη ή που πέθανε στην υπηρεσία μετά τη συμπλήρωση πενταετούς τουλάχιστον συντάξιμης υπηρεσίας, θεμελιώνει συνταξιοδοτικό δικαίωμα από το δημόσιο Ταμείο, αν από το γάμο έχει συμπληρωθεί ενός έτους πραγματική συντάξιμη υπηρεσία του συζύγου της ή αν ο γάμος έχει τελεστεί δύο τουλάχιστον πλήρη έτη πριν από το θάνατό του.⁴⁰
- *Τα παιδιά* του υπαλλήλου ή του συνταξιούχου που πέθανε, είτε αυτά γεν-

40. Βλέπε άρθρο 5§1α του ΠΔ 166/2000 (ΦΕΚ 153Α'/2000) περί Κωδικοποίησης σε ενιαίο κείμενο, με τον τίτλο «Κώδικας πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων», των διατάξεων που ισχύουν για την απονομή πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων.

νήθηκαν σε γάμο των γονέων τους είτε νομιμοποιήθηκαν είτε είναι θετά είτε αναγνωρίστηκαν είτε γεννήθηκαν χωρίς γάμο των γονέων τους από μητέρα υπάλληλο ή συνταξιούχο από δική της υπηρεσία, τα κορίτσια αν είναι άγαμα και τα αγόρια μέχρι τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους, εφόσον είναι άγαμα, λαμβάνουν σύνταξη. Τα άγαμα *αγόρια* που φοιτούν σε ανώτερες ή ανώτατες σχολές της χώρας ή του εξωτερικού ή σε δημόσια ΙΕΚ δικαιούνται σύνταξη μέχρι να τελειώσουν τις σπουδές τους και πάντως όχι πέρα από τη συμπλήρωση του 24^{ου} έτους ή του 22^{ου} της ηλικίας τους, για όσα φοιτούν σε ΙΕΚ. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα *κορίτσια* που θεμελιώνουν συνταξιοδοτικό δικαίωμα από γονέα, που προσλήφθηκε στο Δημόσιο μετά την 1/1/1983, αποκτούν το δικαίωμα αυτό με τους ίδιους όρους και προϋποθέσεις με τα αγόρια, όπως παραπάνω. Στα άγαμα κορίτσια, μετά την ενηλικίωσή τους ή το τέλος των σπουδών τους, η σύνταξή τους καταβάλλεται ολόκληρη, αν το συνολικό μηνιαίο εισόδημά τους δεν υπερβαίνει το 40πλάσιο του ημερομισθίου ανειδίκευτου εργάτη, περιορίζεται δε κατά το 1/3 του ποσού της, αν το εισόδημα αυτό υπερβαίνει το 40πλάσιο αλλά όχι το 60πλάσιο, και κατά το 1/2 εφόσον υπερβαίνει το 60πλάσιο.⁴¹

- *Οι διαζευγμένοι* σε περίπτωση θανάτου του/της πρώην συζύγου δικαιούνται μέρος της σύνταξης λόγω θανάτου από το Δημόσιο, τους φορείς κύριας ασφάλισης αρμοδιότητας Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας και το ΝΑΤ, εφόσον πληρούν αθροιστικά έξι προϋποθέσεις:⁴²
 1. έχουν συμπληρώσει το 65ο έτος ηλικίας ή είναι ανίκανοι για άσκηση βιοποριστικού επαγγέλματος κατά ποσοστό 67% και άνω
 2. έχουν συμπληρώσει 15 έτη έγγαμου βίου μέχρι τη λύση του γάμου με αμετάκλητη δικαστική απόφαση
 3. ο/η πρώην σύζυγος, κατά τη στιγμή του θανάτου του, να κατέβαλε διατροφή που είχε καθοριστεί είτε με δικαστική απόφαση είτε με σύμβαση μεταξύ των πρώην συζύγων
 4. το διαζύγιο να μην οφείλεται σε ισχυρό κλονισμό της έγγαμης συμβίωσης με υπαιτιότητα του αιτούντος τη σύνταξη
 5. να μην έχει τελεστεί άλλος γάμος και
 6. το συνολικό ετήσιο ατομικό φορολογητέο εισόδημα να μην υπερβαίνει

41. Βλέπε άρθρο 5§1β,δ και 5 §4, 5 του ΠΔ 166/2000 (ΦΕΚ 153Α'/2000).

42. Βλέπε άρθρο 4 Ν. 3232/2004 (ΦΕΚ 48Α/2004) περί «Θεμάτων κοινωνικής ασφάλισης και άλλων διατάξεων».

το ποσό των εκάστοτε καταβαλλόμενων από τον ΟΓΑ ετήσιων συντάξεων στους ανασφάλιστους υπερήλικες.

- *Οι χήρες ή διαζευγμένες ή άγαμες μητέρες με άγαμα παιδιά υπάλληλοι*, οι οποίες έχουν προσληφθεί μέχρι και την 31/12/1982, δικαιούνται σύνταξη με τη συμπλήρωση 17½ ετών πλήρους πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας. Κατ' εξαίρεση για τις μητέρες με τρία τουλάχιστον παιδιά καθώς και για τους *άνδρες υπαλλήλους χήρους ή διαζευγμένους* με τρία τουλάχιστον παιδιά, εφόσον οι τελευταίοι έχουν με δικαστική απόφαση την επιμέλεια των παιδιών, αρκεί 20ετής πραγματική συντάξιμη υπηρεσία, ανεξάρτητα από το χρόνο πρόσληψής τους.⁴³

Ρυθμίσεις για τους ασφαλισμένους του ιδιωτικού τομέα

- *Στον επιζώντα των συζύγων* που θεμελιώνει συνταξιοδοτικό δικαίωμα λόγω θανάτου του συζύγου ασφαλισμένου ή συνταξιούχου ασφαλιστικού οργανισμού κύριας ή επικουρικής ασφάλισης αρμοδιότητας Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας καταβάλλεται η σύνταξη, εφόσον δεν εργάζεται ή δεν λαμβάνει σύνταξη από οποιονδήποτε ασφαλιστικό οργανισμό ή το Δημόσιο. Διαφορετικά, η σύνταξη περιορίζεται στο 50% της σύνταξης λόγω θανάτου έως τη συμπλήρωση του 65^{ου} έτους. Μετά τη συμπλήρωση του ορίου αυτού, ο επιζών σύζυγος λαμβάνει το 70% της σύνταξης αυτής.⁴⁴ Εάν υπάρχουν παιδιά ανήλικα ή που σπουδάζουν σε ανώτερες ή ανώτατες σχολές μέχρι το 24^ο έτος της ηλικίας τους που δικαιούνται σύνταξη, το υπόλοιπο της σύνταξης του επιζώντα των συζύγων, σε περίπτωση που καταβάλλεται μειωμένη, επιμερίζεται στα παιδιά σε ίσα μέρη. Πρέπει να σημειωθεί ότι με το ισχύον θεσμικό καθεστώς αίρεται πλέον η διακοπή συνταξιοδότησης λόγω θανάτου συζύγου, όταν ο/η σύζυγος είναι ηλικίας κάτω των 40 ετών. Παλαιότερα, μια γυναίκα ή ένας άνδρας που έχανε τον/την σύζυγό της/του και ήταν κάτω των 40 ετών, έπαιρνε σύνταξη μόνο για διάστημα 3 ετών και στη συνέχεια γινόταν διακοπή της καταβολής της σύνταξης μέχρι τη συμπλήρωση του 65^{ου} έτους της ηλικίας του επιζώντα συζύγου.

43. Βλέπε άρθρο 1§1α του ΠΔ 166/2000 (ΦΕΚ 153Α'/2000).

44. Βλέπε άρθρο 4§1 α,β του Ν. 3385/2005 (ΦΕΚ 210Α'/2005) περί «Ρυθμίσεων για την προώθηση της απασχόλησης, την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και άλλων διατάξεων».

3.2.7 Προστασία της μητρότητας

- Οι μητέρες που ασφαλίζονται στο ΙΚΑ, για κάθε παιδί που αποκτούν από 1/1/2003, μπορούν να συμπληρώσουν το χρόνο ασφάλισης για θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος με αναγνώριση πλασματικού χρόνου ενός έτους για το πρώτο παιδί, 1½ για το δεύτερο και 2 ετών για το τρίτο. Το δικαίωμα αναγνώρισης ασκείται κατά την υποβολή της αίτησης πλήρους συνταξιοδότησης λόγω γήρατος. Ο πλασματικός χρόνος μπορεί να αναγνωρισθεί από τον πατέρα, εφόσον είναι ασφαλισμένος στο ΙΚΑ και δεν κάνει χρήση του δικαιώματος η ασφαλισμένη μητέρα.⁴⁵
- Επίσης στο πλαίσιο προστασίας της μητρότητας οι ασφαλισμένες μητέρες στον ΟΓΑ απαλλάσσονται από την υποχρέωση καταβολής εισφοράς υπέρ ΟΓΑ και για όλους τους κλάδους αυτού επί ένα έτος από τη γέννηση κάθε παιδιού, από το δεύτερο παιδί και μετά.⁴⁶

3.3 Τα Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη (ΕΣΔΕΝ)

Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη (ΕΣΔΕΝ) κωδικοποιεί όλα τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και κατ' επέκταση για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης. Η υποστήριξη των μονογονεϊκών οικογενειών εμπίπτει στην ευρύτερη κατηγορία των πολιτικών ενίσχυσης της οικογένειας, με περιορισμένα μέτρα ειδικά για τις μονογονεϊκές οικογένειες. Το ΕΣΔΕΝ 2005-2006 στον τομέα ενίσχυσης της οικογένειας είχε τρεις κύριες κατευθύνσεις πολιτικής:

- (α) την καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας και την προώθηση δράσεων για την οικονομική στήριξη παιδιών που βρίσκονται σε δυσχερή κοινωνική και οικονομική θέση.
- (β) την ενίσχυση, πολλαπλασιασμό και εκσυγχρονισμό των μονάδων κοινωνικής φροντίδας, όπως των βρεφονηπιακών σταθμών, των ολοήμερων σχολείων, των δομών προσωρινής φιλοξενίας ευάλωτων ομάδων κ.λπ.

45. Βλέπε άρθρο 4§7 του Ν. 3029/2002 (ΦΕΚ 160Α'/2002) περί «Μεταρρύθμισης Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης».

46. Βλέπε άρθρο 2§7 του Ν. 3227/2004.

(γ) τη δημιουργία νέου θεσμικού πλαισίου για τη στήριξη οικογενειών με χαμηλά εισοδήματα και την ενίσχυση των πολύτεκνων οικογενειών. Στην κατεύθυνση αυτή, μεταξύ των άλλων, συνεισφέρουν οι νέες φορολογικές ρυθμίσεις, η υλοποίηση της δέσμευσης για τη χορήγηση στεγαστικών δανείων με μηδενικό επιτόκιο από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας στους δικαιούχους με τρία παιδιά (εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις του εισοδήματος) καθώς και η αύξηση του οικογενειακού επιδόματος που προωθείται από τον ΟΑΕΔ.

Οι ειδικές παρεμβάσεις πολιτικής για τη στήριξη της οικογένειας και των ευπαθών κοινωνικών ομάδων συμπεριλαμβάνουν συνδυασμό τόσο οικονομικών ενισχύσεων όσο και στοχευμένων δράσεων προς τις πλέον ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Πρέπει να τονιστεί ότι οι οικονομικές ενισχύσεις είναι αρκετά χαμηλές και δεν παρέχουν σημαντική αποτελεσματική ενίσχυση. Επίσης, το καθορισμένο όριο εισοδήματος για τη χορήγησή τους είναι εξαιρετικά χαμηλό, με αποτέλεσμα αρκετά τμήματα των ευπαθών κοινωνικών ομάδων να μη θεμελιώνουν δικαίωμα για τη λήψη αυτών των παροχών. Οι παρεμβάσεις αυτές είναι:

- (α) Φορολογική πολιτική: οικονομική ελάφρυνση όλων των οικογενειών με παιδιά, μέσω της αύξησης του αφορολόγητου ποσού ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών
- (β) Εισοδηματικές ενισχύσεις για οικογένειες και απροστάτευτα παιδιά, που ήδη αναφέρθηκαν και περιλαμβάνουν:
 - εισοδηματική ενίσχυση σε νοικοκυριά μονίμων κατοίκων ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, με ετήσιο εισόδημα μικρότερο των 2.500€,
 - σχολικό επίδομα σε οικογένειες με παιδιά ηλικίας έως 16 ετών,
 - οικογενειακά επιδόματα,
 - παροχές μητρότητας,
 - πολυτεκνικά επιδόματα,
 - επίδομα απροστάτευτων παιδιών,
 - ορφανική σύνταξη.
- (γ) Μη εισοδηματικές ενισχύσεις, οι οποίες αφορούν:
 - τη δημιουργική απασχόληση παιδιών σε ολοήμερα σχολεία πέραν του σχολικού ωραρίου (έως τις 16.00 μ.μ.) για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των γονέων –κυρίως των μητέρων– στην απασχόληση. Μέχρι το Μάρτιο του 2005 λειτουργούσαν 3.788 τμήματα ολοήμερων δημοτικών και 1.780 ολοήμερων νηπιαγωγείων, με στόχο το 2006 να λειτουργήσουν συνολικά 6.985 τμήματα σε

ολοήμερα σχολεία, καθώς υπάρχει μεγάλη ζήτηση από πλευράς γονέων,

- τη φύλαξη παιδιών προσχολικής ηλικίας σε βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς και κέντρα δημιουργικής απασχόλησης, που έχουν δημιουργηθεί στο πλαίσιο των Β΄ και Γ΄ ΚΠΣ (174 δομές φύλαξης παιδιών από το Β΄ ΚΠΣ και 134 βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί και 102 κέντρα δημιουργικής απασχόλησης από το Γ΄ ΚΠΣ),
- την περίθαλψη, μόρφωση και επαγγελματική εκπαίδευση των απροστάτευτων παιδιών, που στερούνται οικογενειακής φροντίδας στις Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας. Τη διετία 2003-2004 φιλοξενήθηκαν 700 παιδιά ετησίως,
- τις υπηρεσίες προστασίας των βρεφών και των μητέρων που παρέχονται από εξουσιοδοτημένες αποκεντρωμένες μονάδες κοινωνικής φροντίδας εποπτευόμενες από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Ενδεικτικά, τη διετία 2003-2004 φιλοξενήθηκαν 106 παιδιά ετησίως στο Κέντρο Βρεφών «Μητέρα»,
- τις δωρεάν υπηρεσίες φιλοξενίας βρεφών και νηπίων σε 22 βρεφονηπιακούς σταθμούς του Οργανισμού Εργατικής Εστίας με κριτήρια κοινωνικά και οικονομικά (παιδιά πολυτέκνων, ορφανά, παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών, αναπήρων, παιδιά με γονείς χαμηλού εισοδήματος) με στόχο την υποστήριξη της ελληνικής οικογένειας. Κάθε σχολική χρονιά φιλοξενούνται δωρεάν περισσότερα από 1300 βρέφη και νήπια.

Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη (ΕΣΔΕΝ) 2006-2008, που παρουσιάστηκε το Σεπτέμβριο του 2006, συνεχίζει προς την ίδια κατεύθυνση με το προηγούμενο, ώστε να εξασφαλισθεί η συνέχεια της πολιτικής, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στις δράσεις για την προώθηση στην απασχόληση, δεδομένου ότι αυτή αποτελεί αποφασιστικό παράγοντα για τον περιορισμό του κινδύνου του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι κύριες πολιτικές προτεραιότητες είναι:

- ενίσχυση της απασχόλησης, ιδιαίτερα για τις γυναίκες, τους νέους, τους μακροχρόνια άνεργους και τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού,
- αντιμετώπιση της μειονεκτικής θέσης προσώπων και ομάδων όσον αφορά την εκπαίδευση και την κατάρτιση,
- ενίσχυση της οικογένειας και στήριξη των ηλικιωμένων,
- κοινωνική ένταξη των ΑμεΑ, των μεταναστών και των ατόμων/ομάδων με πολιτισμικές/θρησκευτικές ιδιαιτερότητες.

- Στο επίπεδο της στήριξης της οικογένειας τα μέτρα πολιτικής στοχεύουν:
- Στην ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας, με την αυξημένη συμμετοχή τους σε προγράμματα ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, που συγχρηματοδοτούνται από το Γ΄ ΚΠΣ. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται επίσης στη βελτίωση της εναρμόνισης του επαγγελματικού με τον ιδιωτικό βίο, μέσω της ενίσχυσης των δομών κοινωνικής φροντίδας και της βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου των γονικών αδειών. Στο δημόσιο τομέα, εφαρμόστηκαν ρυθμίσεις για τη διευθέτηση του χρόνου εργασίας για τις μητέρες υπεύθυνες μονογονεϊκών οικογενειών και τις χήρες. Επίσης υλοποιήθηκαν ειδικές δράσεις για τη στήριξη των νοικοκυριών χωρίς κανένα εργαζόμενο μέλος.
 - Στην επέκταση και ποιοτική αναβάθμιση δομών κοινωνικής φροντίδας: Η συνέχιση των επενδύσεων σε υποστηρικτικές δομές θα επιτρέψει τη διαθεσιμότητα των γονέων για απασχόληση, ιδιαίτερα εκείνων που έχουν διευρυμένα και μη συμβατά ωράρια εργασίας. Θεσμοί ιδιαίτερα σημαντικοί προς αυτή την κατεύθυνση είναι τα ολοήμερα σχολεία και η προσχολική αγωγή καθώς και άλλες δομές (βρεφονηπιακοί σταθμοί, παιδικοί σταθμοί, κέντρα δημιουργικής απασχόλησης παιδιών).
 - Στην εισοδηματική ενίσχυση: Σημαντική εξέλιξη αποτελεί ο νόμος 3454/2006 (ΦΕΚ 75Α/2006) «Ενίσχυση της οικογένειας και λοιπές διατάξεις» με τον οποίο επεκτείνονται οικονομικές ενισχύσεις, που απολαμβάνουν οι πολύτεκνοι με οικογένειες με τρία παιδιά. Για τη στήριξη οικογενειών, με τουλάχιστον ένα παιδί ηλικίας μικρότερης των 5 ετών, που αντιμετωπίζουν προβλήματα, υλοποιούνται τα προγράμματα Home-Start, μέσω των οποίων προσφέρεται κατ' οίκον υποστήριξη και πρακτική βοήθεια.

Στο πλαίσιο της εισοδηματικής ενίσχυσης της οικογένειας, θα συνεχιστούν οι φορολογικές διευκολύνσεις, η στεγαστική συνδρομή, ενώ σχεδιάζεται και η επιδότηση οικογενειών με χαμηλά εισοδήματα. Επίσης θα συνεχιστούν οι εισοδηματικές ενισχύσεις σε οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα, που έχουν παιδιά στην υποχρεωτική εκπαίδευση και σε πολύτεκνες οικογένειες.

Επιπλέον για τη νέα προγραμματική περίοδο, μεταξύ άλλων, προβλέπονται ειδικά προγράμματα για υπεύθυνους μονογονεϊκών οικογενειών που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και στεγαστική συνδρομή για τις οικογένειες σε κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού.